

L.E.SEYİDZADƏ

Azərbaycan Dillər Universiteti

(Bakı şəh., R.Behbudov küç., 60)

BRİTANIYA SLƏNQLƏRİNİN İŞLƏDİLMƏSİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

*Açar sözlər: metafor, slənq, sinonim, semantik çalarlıq**Ключевые слова: метафора, сленг, синоним, семантические оттенки**Key words: metaphor, slang, synonym, semantic colour*

Dilçilik ədəbiyyatlarında “slənq” sözünün izahına diqqət yetirdikdə, həmçinin o qrupa daxil olan sözlərin işlədilmə məqamına istər bədii ədəbiyyat nümunəsində, istərsə də adi danışqda rast gəldikdə, anlamaq olur ki, bunlar sosial və bölgə çalarlı kobud və bəzən zarafat mənasında işlənən söz və ifadələrdir. Bu bir çox hallarda peşə, sənət sahələrində və sosial zümrələrin, gənclərin işlətdiyi xüsusi leksikondur.

Bizə elə gəlir ki, bəzi hallarda ilkin olaraq bunların danışığın mənasını gizli saxlamaq məqsədini güddüyünü də istisna etmək olmaz, çünki əgər bu sosial qrupların, zümrələrin leksikonundadırsa, deməli, onlar öz fikirlərini yalnız dairələrində olan insanların başa düşməsi üçün belə variantlar seçirlər.

Ensiklopedik lüğətdə də qeyd olunur ki, ingilis dilində olan “slənq-slənq-jarqon” kimidir və ingilisdilli ölkələrə mənsubdur və danışq dilinin bir variantıdır, o cümlədən “slənq” danışq dilinin ekspressiv çalarlıq yaradan elementidir və əbədi danışq dilinin normalarına uyğun gəlmir (4, s.1235).

Slənqlərdən bəhs edərkən İ.V.Arnold qeyd edir ki, ingilis dilində bir çox sözlərin slənq sinonimləri vardır, məsələn, *head* – *baş* sözünün slənq sinonimləri *attic*, *brain-pan*, *hat peg*, *nut*, *upper story* həmçinin *drunk* - *içmiş* sifətinin *cock-eyed*, *high* kimi slənq sinonimləri vardır (1, s.229).

Həm bədii ədəbiyyat nümunələrində, həm də digər nəzəri mənbələrdə qeyd olunur ki, İngiltərənin Uels, Şotlandiya, Şimali İrlandiya və bu bölgələrin digər regionlarında qeyri-standard leksika, o cümlədən slənq sözlər və ifadələr mövcuddur.

Son dövrlər bu sahədə xeyli işlər görülmüş, müxtəlif lüğətlər tərtib olunmuş və bəzi Avstraliya, Amerika slənqləri də bu lüğətlərdə yer almışlar. Başqa bir cəhəti vurğulamaq istərdik ki, bəzən slənqlər çox işlədilərək ümumi işlək sözə çevrilir və eyni zamanda bir çox slənqlər vaxtilə dildə işlədilmiş olur, müəyyən dərəcədə arxaikləşir və müəyyən müddətdən sonra yenidən slənq kimi istifadə olunmağa başlayır (məsələn, *brass* sözü).

Bəzən elə hallar olur ki, eyni bir söz həm ədəbi dildə işlədilir, həm də slənq kimi bir neçə semantik çalarlığı ifadə edir.

You would go to a do if you were going to a party in the UK.

Bu cümlədə *a do* – *a party* semantik çalarlığını ifadə etmişdir.

Başqa bir nümunə: *Bir nəfər satıcıya yaxınlaşaraq soruşur: Do you do batteries?*

Qrammatik cəhətdən doğrudur, lakin hər kəsə bəllidir ki, satıcı batereya hazırlamır və dükən istehsal müəssisəsi deyildir, fon biliklərinə əsasən, dükanın hansı funksiya yerinə yetirməsi bəlli olduğundan *do* burada etmək, düzəltmək deyil satmaq anlamında işlədilmişdir. Əslində həmin cümlə *do you sell batteries?* formasının əksidir.

Başqa bir situasiyada siz öz dostunuza zəng edib deyirsiniz ki, *“you have been done by the police”*. Burada da siz təbii olaraq həmin slənqi işlədərkən onu nəzərdə tutursunuz ki, siz maşın idarə edərkən qaydanı pozmuşsunuz və polis sizi ya cərimələyib, ya da maşını əlinizdən alıb, qeyd etdiyimiz kimi fon biliklərinə əsasən sizin dostunuz bilir ki, sizin maşınınız var, işə, evə gedərkən şəxsi avtomobilinizlə gedirsiniz və qayda pozma ehtimalınız

vardır və buna görə də həmin ifadəni işlədirsiniz. Bütün halda situasiya və kontekst mühüm rol oynayır. Əgər sən evdən bayıra çıxmırsansa necə elə bir slənqi işlədə bilərsən.

Slənqlərin təsnif olunmasından bəhs edərkən İ.V. Arnold yazır ki, onları işlənmə sferasına görə ümumi slənqlər (general slangs) və xüsusi slənqlər (special slangs) bölmək olar. Ümumi slənqlərə o slənqlər daxil edilir ki, onlar ayrılıqda heç bir sosial və professional qrupların leksikonuna aid deyildir, lakin xüsusi slənqlər (special slangs) yeniyetmələrə, universitet məktəb, idman, dəniz və s. sahələrə aid olur (2, s.250).

Birləşmiş Krallıqda bir nəfər başqasına qarşı laqeyddirsə və yaxud ona hörmət etmərsə bu zaman aşağıdakı şəkildə həmin şəxsə müraciət edir və deyir.

Stop dissing her behind her back. Show some respect! - Onun ardınca danışma, qeybət etmə. Bir qədər hörmət et!

Əslində bu slənqdə müəyyən mənada ifadənin yəni kimə aid olması və o belə ifadə işlədirsə semantikanı bir qədər yüngülləşdirilir, çünki cümlənin ikincisində *“Bir qədər hörmət et, mərhəmətli ol!”* ifadə olunmaqla tamamilə fərqli semantika alınır və yalnız qarşı tərəfə deyil, həmçinin həmin şəxsin özünə bir növ mesaj verilir ki, öz xarakterini bir qədər cəmiyyətə uyğunlaşdırın və bununla da informasiyanı ötürən və qəbul edən arasında öz səviyyələrində anlaşıma yaranır.

Böyük Britaniyada geniş istifadə edilən *“Bob’s your uncle”* ifadəsi (slənqi) vardır, adətən cümlənin sonuna artırılır və bununla da fikir tamamlanır. Əslində hər hansı bir işi görüb qurtardıqdan sonra birinin digəri ilə olan mükamiləsi zamanı bu ifadə daha çox işlədilir. Məsələn, bir nəfər pirojna yaxud tort hazırlayır və onun tərəf müqabili, qohumu, dostu və s. ondan soruşur (əlbəttə, həmin şirniyyatdan daddıqdan sonra)

– *How did you make this cake? It is delicious!*

– *Siz bu pirojnanı necə hazırladınız? Çox dadlıdır!*

– *Well, I just mixed in the butter thoroughly, poured it into a cake pan, baked it for 30 minutes and Bob’s your uncle!*

– *Hə, yağda mükəmməl qarışdırdım onu pirojna (keks) tavasına tökdüm və 30 dəqiqə bişirdim, hazırdır.*

Həmin slenq adətən *“and that’s it”* anlamını verir, yumorla deyilsə hərfi tərcümə *“Bob artıq sənəin dayındır”* kimi verilir. *“Bizim Cəbiş müəllim”* filmində Cəbiş müəllim sabun bişirilməsini təxminən belə izah edir *“bir qədər ətir hansısa bitki və bir də xırda-xuruş”* sabun hazırdır qeyd etdiyi kimi.

Hər hansı bir işin asan olmasını ifadə etmək üçün ingilis dilində *“milk for babies”* frazeoloji birləşməsi işlədilir, yəni həmin iş o qədər çətin deyil, həlli mümkündür. Lakin ingilis dilində buna bir qədər uyğun gələn, lakin öz semantikasına, kontekstdə işlədilməsinə görə fərqli cəhətləri ifadə edən slenq vardır və biz həmin slenqi şərh etmək istərdik. Bu slenq xüsusilə özündən razı olan, lovğa-lovğa danışan adamlar, tələbələr tərəfindən işlədilir. İmtahanlar zamanı tələbələr arasında belə sual-cavaba tez-tez rast gəlmək mümkündür. Belə halda lovğa, təşəkküslü tələbə fikirləşir ki, imtahanı vermək son dərəcə asandır və ondan soruşanda:

– *What do you think of the exam? I thought it was really difficult.*

– *Sən imtahan haqqında nə düşünüürsən? Fikirləşirəm ki, bu çox çətinidir – bu zaman həmin lovğa tələbə cavab verir:*

– *No, it was a piece of cake!*

“Yox, nə danışırısan bu bir parça keksi yemək kimi asandır” deyər fikrini tamamlayır.

Əslində biz əvvəlki nümunədə keksin-pirojnanın hazırlanması məsələsində həmin işi icra edən peşəkar olmasının, öz işinin öhdəsindən məharətlə gəlməsinin və nəticədə dadlı bir pirojnanın/keksin hazırlanmasının şahidi olduğumuz halda, indiki kontekstdə müraciət edən şəxsin imtahanın çətin olmasını vurğuladığı halda, lovğa tələbə onun olduqca asan olmasını iddia edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, slenqlərin böyük əksəriyyətinin dildə başqa formada qarşılığı vardır, bir zamanlar onların bəziləri dildə mövcud olmuş, arxaıqlaşmış və yaxud hazır ki,

dövrə işlədilir, lakin bir qrup insanlar, xüsusilə gənclər çalışırlar ki, o qəbildən olan sözləri və ifadələri özlərinə məxsus slenqlərlə ifadə etsinlər və edirlər də. Buna nümunə üçün: *The bestest food is pizza. – Pitsa ən yaxşı yeməkdir.*

Əslində *bestest – the best of the best – yaxşılardan ən yaxşısı* fikri mövcuddur. Onu da vurğulamaq lazımdır ki, ingilis dilində olan slenqlərdən bəziləri ilkin sözlərin mürəkkəbləşdirilməsi nəticəsində yaranırlar.

Başqa bir nümunə *“bae”, “babe” (baby)* – gənclər arasında tipik olaraq yaxın dostlarına, bəzən də əks cinsdən olan dostuna müraciət edirlər. Bu halda *bae, baby* təxminən *honey, sweetie – körpə, balaca, şirinim, şəkərim* mənalarına uyğun gəlir.

I'm going grocery shopping with bae (baby). – *Körpə (şirinim-şəkərimlə) ərzaq almağa gedirəm.*

Burada başqa bir cəhəti də qeyd etməyi lazım bilirik. Həmin informasiyanı verərkən onu qəbul edən təxmini bilir ki, belə ifadələri informasiya verən kimin haqqında işlədir, çünki körpə dedikdə təbii olaraq həmin anlamda südümər körpə nəzərdə tutulmaz, ona görə ki, bunların hamısı koqnisiya ilə bağlıdır həm adresatın, həm də adresantın fon bilikləri vardır ki, söhbətin kimdən getdiyini ətrafdakılar bilməsələr də onlar bir-birini başa düşürlər. Hesab edirik məhz bu keyfiyyət slenqin koqnitiv aspektini təşkil edir.

Slenqin koqnitiv aspektindən bəhs edərkən qeyd etmək istərdik ki, bəzi hallarda onlar (yəni slenqlər) metaforlaşa bilirlər. Nümunə kimi ingilis dilində *“crush”* sözünü göstərə bilərik. Həmin sözün lüğəvi mənası əzmək, sıxmaq, basdalamaq, məhv etmək və bu mənələrdən hamısı fiziki anlamda məhv olmaqdır. Lakin gənclərin işlətdiyi anlamda həmin söz-slenq fərqli semantik çalarlıq ifadə edir.

My heart broke when I found out my crush was seeing another person. – Mənim ürəyim sevimlimin mənə xəyanət etdiyini biləndə qırıldı.

Feels bad man smth. – Dostum başa düşürəm. Bu dəhşətdir.

İlk növbədə *smth – shake my head – baş ilə bəyənmeməyi* ifadə edir və *feels bad man – hissləri başa düşmək* anlamını ifadə edir. Başqa bir cəhət ondan ibarətdir ki, *crush* bu kontekstdə gənclərin leksikonunda sevimli bir adamla bir yerdə olmaq, həyatı bir yerdə addımlamaq anlamını ifadə edir və onların slenqidir. Koqnisiya nöqteyi-nəzərindən məsələyə yanaşdıqda onu başqa bir aforizm ilə, bu mənə dəyişikliyi ilə əsaslandırmaq olar *“Any woman will love any man who bothers her enough”*.

Bizə elə gəlir ki, *crush* sözü bu mənada metaforlaşaraq gənclərin nitqində fərqli semantik çalarlıq ifadə edərkən lap dərin qatda məhv olmaq, əzilmək mənəvi anlamda koqnisiyada başa düşülüb.

Başqa bir söz *petty* – slenq kimi gənclərin dilində işlədilir və lüğəvi mənası – xırda, kiçik, balaca cüzi deməkdir, ancaq gənclərin leksikonunda fərqli semantik çalarlıq ifadə edir. Əsil həqiqətdə həmin söz hansısa keyfiyyəti ifadə edir, kiminsə zahiri görkəmini təsvir edir. Həmin fikrimizi sübut etmək üçün cümlə nümunəsindən istifadə etməyiniz yerinə düşərdi.

Taylor is upset, the teacher didn't call on her after answering three times in a row. She's petty. – Teylor müəllimin onu lövhəyə çıxarmadığından əhvalı pozulub, baxmayaraq o bu vaxta qədər üç dəfə dalbadal cavab verib. O özünü lap balaca uşaq kimi aparır.

Cümlənin tərcüməsindən də göründüyü kimi *“petty”* slenqi nəyisə həddindən artıq şişirtmək, çox fanatik məsələyə yanaşmaq və son ucdə uşaq kimi özünü aparmaq kimi semantik çalarlıq ifadə edir və bunların hamısı birbaşa koqnisiyadır, çünki həmin sözün kökündə sevimli, istəkli olmaq, durduğundan adətən balaca uşaqlar həmişə istəyirlər onlara diqqət olsun və bu səbəbdən həmin kontekstdə Teylor özünü uşaq kimi aparır deyilər.

Anna is totally salty about her ex. Her break up was a year ago. She definitely needs to get over it.

Baxmayaraq o vaxtdan bir il keçib. Ona dəqiq bu haqda unutmaq, həyatını davam etmək lazımdır. Anna keçmiş ərindən ayrılmağından tam qurtarmayıb.

Əlbəttə, ilk baxışdan burada işlədilmiş “*salty*” - *duzlu* sözü Azərbaycan dilində olan “*yarama duz basma*”, “*yaramın qaysaqlarını qoparma*” ifadələrlə səsləşdiyindən, verilmiş kontekstdə hər hansı bir insanın baş verən hadisədən hələ də emosional cəhətdən tam qurtarmamasını, hələ də həmin hadisənin təsiri altında olmasını, həyəcanlanmasını ifadə etmişdir və cümlənin bir hissəsində “*baxmayaraq bir il keçib*” fikrinin olması qeyd etdiyimiz frazeoloji birləşmənin tam təsdiq tapmasıdır desək, hesab edirik səhv etmərik.

Yekun olaraq o nəticəyə gəlmək olar ki, ingilis dilində işlədilən slenqlərin bir çoxu leksikonda slenq kimi işlədilsə də, lap dərin qatda onların mənaları ya üst-üstə düşmüş olur, ya da metaforik işlədilir və bu da koqnisiya ilə birbaşa bağlıdır.

Ədəbiyyat

1. Arnold I.V. The English word. M., 1973, 302 p.
2. Arnold I.V. The English word. M., 1986, 296 p.
3. Ginzburg R.S. @ others. A course in modern English lexicology. M., 1979, 268 p.
4. Советский энциклопедический словарь. М., 1989, 1630 с.

Л.Э.Сендзаде

Характерные черты употребления британских сленгов

Резюме

В статье рассматривается проблема сленга в Великобритании. Сленг - это неформальный язык, иногда свойственный определенному социальному классу или группе, и его использование в Британии восходит к 16 веку. Язык сленга, как и английский, постоянно меняется; новые слова и фразы добавляются, и некоторые из них так часто используются так много, они почти становятся мейнстримом (общепринятым). В первую очередь автор попытается дать информацию о сленгах. Затем пытается классифицировать сленги. В то же время автор дает информацию об употреблении сленга и объясняет причины появления сленга в речи. С помощью контекста автор раскрывает семантические черты употребленного в речи Британского сленга.

L.E.Seyidzade

On peculiarities of usage of Britain slangs

Summary

The article deals with the problem of slangs in Great Britain. Slang is informal language sometimes peculiar to a particular social class or group and its use in Britain dates back to before the 16th century. The language of slang, in common with the English language, is changing all the time; new words and phrases are being added and some are used so frequently by so many, they almost become mainstream. First of all the author tries to give some information on slangs. Then she tries to classify the slangs. At the same time the author gives some brief information on usage of slangs and explains the reason why the slangs appear in persons' speech. With the help of context the author reveals the semantic peculiarities of Britain slangs used in their speech.

*Rəyçilər: filol.f.d. A.S.Seyidova;
ADU-nun Filologiya və jurnalistika fakültəsinin
nəzdində Xarici dillər kafedrası
(20.04.2018-ci il tarixli iclasının qərarı (pr. №09)).*

Redaksiyaya daxil olub: 04.07.2018